

DOM PAMIĘCI OBŁAWY AUGUSTOWSKIEJ

O świcie 12 lipca 1945 r., czyli raptem dwa miesiące po zakończeniu II wojny światowej, decyzją kremlofskich włodarzy rozpoczęła się Obława Augustowska. Tysiące sowieckich żołnierzy, wspieranych przez pododdziały 1. Praskiego Pułku Piechoty Ludowego Wojska Polskiego, funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa oraz Milicji Obywatelskiej, przeprowadziły masowe aresztowania mieszkańców Suwalszczyzny. Rola polskich organów bezpieczeństwa oraz wojska skupiała się wyłącznie na działaniach pomocowych. Nie tylko nie miały one żadnego wpływu na podejmowane przez sowieckich oficerów decyzje, ale nawet nie były informowane o przebiegu i celach pacyfikacji. W czasie operacji kierowanej bezpośrednio przez sowiecki kontrwywiad wojskowy „Smiersz” sukcesywnie przeczesywano Puszczę Augustowską, jednocześnie blokowano szczelnym kordonem wojsk dziesiątki miejscowości. Zatrzymania miały miejsce również na obszarze powiatów sokólskiego i grajewskiego, w północno-zachodniej części Grodzieńszczyzny oraz na sąsiadujących z nią litewskich terenach rejonów łódzkiego i druskieńskiego.

Po 80 latach od tamtych wydarzeń w miejscu dawnej siedziby bezpieki w Augustowie powstaje związany z Instytutem Pileckiego Dom Pamięci Obławy Augustowskiej. Będzie to pierwsza placówka w Polsce, która nie tylko badawczo zajmie się tematem Obławy Augustowskiej, ale również w należyty sposób upamiętni ofiary sowieckiej zbrodni z przełomu lipca i sierpnia 1945 r. W chwili obecnej jesteśmy pewni personaliów 513 zaginionych w czasie obławy, najprawdopodobniej zamordowanych rozkazem oficerów „Smiersza”. Ponadto trwają prace badawcze w celu potwierdzenia 104 nazwisk osób, które uznajemy za przypuszczalne ofiary Obławy Augustowskiej.

Opowiadając o „Lipcowych”, czyli setkach osób, które latem 1945 r. spotkał tragiczny los, chcemy przede wszystkim mówić o nich z perspektywy ich życia. Celem Domu Pamięci Obławy Augustowskiej staje się w tym wypadku ukierunkowanie narracji o ofiarach przez utrwalanie historii ludzi pełnych życia, marzeń i planów na przyszłość. Zamierzamy podkreślać zasługi tych osób w budowaniu i rozwoju państwa polskiego oraz jego obrony w warunkach drugowojennej okupacji. Świadomie chcemy pamiętać o ludziach, jakimi byli, nie zaś tylko o ofiarach, jakimi uczyniła ich totalitarna przemoc.

Dom Pamięci Obławy Augustowskiej będzie również miejscem dyskusji o historii, problemach i wyzwaniach Europy Środkowo-Wschodniej. Chcemy stworzyć w Augustowie platformę do spotkań na gruncie międzynarodowym, gdzie będziemy rozmawiać o relacjach polsko-litewskich, polsko-białoruskich oraz polsko-rosyjskich. Chcielibyśmy, by tu dyskutowano o lokalnym i regionalnym, codziennym wymiarze wielkiej tragedii rządów totalitarnych XX w. Mając na uwadze ogromny potencjał Domu Pamięci Obławy Augustowskiej, wierzymy, że realizowane w tym miejscu projekty przyciągną wielu badaczy, których działania pozwolą na osiągnięcie wielu celów naukowych i popularyzatorskich.

prof. dr hab. Krzysztof Ruchniewicz
Dyrektor Instytutu Pileckiego

Lipcowi '45

W lipcu 1945 r., kilka tygodni po tym, jak ucichły salwy obwieszczające zwycięstwo nad Niemcami i zakończenie II wojny światowej w Europie, region Puszczy Augustowskiej po raz kolejny spłynął potokiem łez. Były to łzy rodzin poszukujących swych bliskich zatrzymanych przez oddziały „wyzwolicielskiej” Armii Czerwonej w wielkiej operacji wojskowej, której w późniejszym czasie nadano miano Obławy Lipcowej lub Obławy Augustowskiej. Około 600 uwięzionych nigdy nie wróciło do swych domów. Zostali zamordowani w nieznanym do dziś miejscu, a cierpienie i ból ich rodzin nie wygasł przez lata. O zaginionych w obławie często mówi się „Lipcowi”...

Latem 1944 r. Armia Czerwona znalazła się w granicach Puszczy Augustowskiej, Sowieci nie udało się jednak opanować całości regionu. W trzeciej dekadzie lipca front zatrzymał się na rzece Netcie, Kanale Augustowskim oraz okolicznych jeziorach. Ludność z pasa przyfrontowego została objęta przymusową ewakuacją. W nocy z 21 na 22 lipca sowieckie lotnictwo zbombardowało Augustów. Spowodowany nalotem

Partyzanci w Puszczy Augustowskiej; od lewej: strz. Jan Babkowski „Bał”, inspektor Obwodu Suwałki Armii Krajowej kpt. Franciszek Szabunia „Zemsta”, plut. Mieczysław Babkowski „Zygryd” oraz plut. Czesław Chilmon „Zawisza”
Fot. ze zbiorów Muzeum Armii Krajowej w Janówce

Grupa sowieckich żołnierzy z jednostek 2. Frontu Białoruskiego
Fot. ze zbiorów Izby Pamięci Szkoły Podstawowej im. Sybiraków w Netcie

pożar doprowadził do dużych zniszczeń w mieście. Dopiero 24 października, po intensywnych walkach, Sowieci wkroczyli do Augustowa. Dzień wcześniej zajęte zostały Suwałki. Południowo-zachodnia część powiatu augustowskiego nadal jednak znajdowała się pod niemiecką kontrolą. Dopiero kolejna ofensywa Armii Czerwonej ze stycznia 1945 r. wyparła z regionu oddziały Wehrmachtu.

Choć poparcie miejscowej ludności było generalnie po stronie rządu londyńskiego, to po latach wyniszczającej okupacji niemieckiej wielu osobom z północnej części regionu wydawać się mogło, że wkroczenie Armii Czerwonej przynosi wyzwolenie. Doświadczeni terrorem sowieckim z lat 1939–1941 mieszkańcy Augustowszczyzny oraz ci, którzy działali w konspiracji, wiedzieli jednak, że to początek nowego zniewolenia.

Akcja „Burza”, współpraca z partyzantką sowiecką, a także długotrwałe działania zbrojne doprowadziły do znacznej dekonspiracji i rozbicia miejscowych struktur AK. Według szacunków straty poniesione w czasie akcji „Burza” i w drugim kwartale 1944 r. wyniosły ok. 1,5 tys. zabitych,

Nauka jazdy na tle ruin pierzei augustowskiego rynku, zniszczonego w czasie walki latem lub jesienią 1944 r.

Fot. ze zbiorów Macieja Pietrzaka

zatrzymanych, wywiezionych w głąb ZSRS i wcielonych do „ludowego” Wojska Polskiego. Inspektor suwalski mjr Franciszek Szabunia „Zemsta” w meldunku z 30 listopada 1944 r. napisał: „Aresztowania, terror i łapanki wyniszczyły i zrujnowały teren organizacyjnie. Pięcioletnia okupacja niemiecka nie wyrządziła tyle zła dla pracy organizacyjnej, co obecnie Sowieci”.

Masowe represje, konieczność zapewnienia ochrony oraz poczucie odpowiedzialności za członków organizacji sprawiły, że po ogłoszeniu rozwiązania AK (19 stycznia 1945 r.) komendant Białostockiego Okręgu AK ppłk Władysław Liniarski „Mściśław” rozkazem z 15 lutego 1945 r. przekształcił podległe mu struktury w Armię Krajową Obywatelską (AKO) oraz nakazał kontynuację pracy konspiracyjnej. Po zmianach Inspektorat Suwalski przemianowano na Rejon C, a jego komendantem – przewodnikiem rejonu – pozostał mjr Franciszek Szabunia. Przewodnikiem Obwodu

Klamra od pasa żołnierza sowieckiego znaleziona w Puszczy Augustowskiej – artefakt ze zbiorów Stowarzyszenia „Penetrator”
Fot. Wojciech Kaszlej

Orzełek żołnierski wz. 1919 znaleziony w Puszczy Augustowskiej – artefakt ze zbiorów Stowarzyszenia „Penetrator”
Fot. Wojciech Kaszlej

Augustów AKO nr 5 był kpt. Bronisław Jasiński „Komar”, a Obwodu Suwałki nr 6 kpt. Mieczysław Ostrowski „Kropidło”. Mimo trudności oraz braków kadrowych wiosną 1945 r. liczba członków organizacji wynosiła ok. 1,5 tys. w Obwodzie Suwałki i 500 w Obwodzie Augustów. Powstały wówczas kompanijne patrole Kedywu – samoobrony – a także stałe oddziały partyzanckie, w których schronienie znajdowali żołnierze AKO poszukiwani przez NKWD i organy bezpieczeństwa. W augustowskim były to: oddziały sierż. Władysława Stefanowskiego „Groma”, ppor. Jana Szumskiego „Snope”, sierż. Wacława Sobolewskiego „Sęka”, „Skały”, ppor. Edwarda Wawiórki „Skiby”. W suwalskim: oddziały sierż. Józefa Sulżyńskiego „Brzozy” oraz Józefa Grauzi „Rębaczka”.

Po przesunięciu się frontu i opuszczeniu regionu przez jednostki Armii Czerwonej, wiosną 1945 r., oddziały AKO przystąpiły do zakrojonych na szeroką skalę akcji zbrojnych. Na terenie powiatów augustowskiego i suwalskiego została rozbita większość posterunków milicji i urzędów gminnych. Przeprowadzono też liczne akcje likwidacyjne konfidentów i współpracowników NKWD i Urzędu Bezpieczeństwa (UB), a także udane zasadzki na grupy operacyjne. W rezultacie możliwości funkcjonowania nowych władz ograniczały się w zasadzie do miast.

Wiosną 1945 r., w związku z dużą aktywnością AKO, zostały wzmocnione siły miejscowego aparatu bezpieczeństwa, a także rozlokowanych w Suwałkach i Augustowie oddziałów NKWD i Armii Czerwonej, które stopniowo przystępowały do coraz intensywniejszych działań przeciwko polskiemu podziemiu. 19 maja do Suwałk przybyła „ekspedycja karna NKWD w sile 500 ludzi”, która dzień później otoczyła

Patrol plut. Kazimierza Bartnika „Młotka” (żołnierz z uniesioną trąbką).
Fot. ze zbiorów Tomasza Jaworskiego i Romualda Bartnika

Michał Wołosewicz na ulicy 3 Maja w Augustowie. Ofiara Obławy Augustowskiej
Fot. ze zbiorów Teresy Staśkiewicz

Legitymacja Siergieja Iwanowicza Pachomowa, lejtnanta sowieckiego kontrwywiadu wojskowego „Smiersz”
Artefakt ze zbiorów Instytutu Pileckiego

i przeszukała las Szwajcaria. Tego samego dnia funkcjonariusze NKWD i Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP) z Augustowa dokonali obławy na uczestników odpustowej mszy świętej w miejscowości Studzieniczna, gdzie aresztowali 55 osób. Było to jednak jedynie preludium do tego, co miało wydarzyć się latem.

Pod koniec maja, wraz z przygotowaniami do wycofania z terenu Prus Wschodnich wojsk 3. Frontu Białoruskiego, w rejon Suwałk, Sejn oraz Augustowa przybyły liczące ok. 8,5 tys. żołnierzy oddziały 2. Gwardyjskiego Tacyńskiego Korpusu Pancernego. Początkowo ich głównym zadaniem były ochrona i zabezpieczenie trasy odwrotu wojsk oraz transportu zrabowanego w Prusach mienia, w tym pędzonych na wschód ogromnych stad bydła i koni. W końcu czerwca oddziały te wzięły jednak udział w licznych „zaczystkach” i aresztowaniach, do których doszło m.in. na terenie gmin Sztabin, Dębowo, Kolnica oraz Giby. W tym samym czasie Kwatera Główna Naczelnego Dowództwa ZSRS wydała rozkaz przegrupowania z Prus Wschodnich w region Puszczy Augustowskiej całej 50. Armii sowieckiej. Prawdopodobnie wtedy też zapadła decyzja o przeprowadzeniu zakrojonej na ogromną skalę operacji wojskowej, mającej doprowadzić do ostatecznej likwidacji podziemia oraz umocnienia nowej władzy siłami Armii Czerwonej.

8 lipca większość oddziałów 50. Armii znalazła się w wyznaczonych miejscach dyslokacji, m.in. w rejonie Sopoćkiń, wzdłuż

W domu rodziny Dowgierdów w Augustowie przesłuchiowano osoby zatrzymane w trakcie obławy
Fot. ze zbiorów Anny Kruszewskiej

Biebrzy, Jaziewa, Augustowa, Suwałk, Krasnopola i Sejn, a 11 lipca osiągnęła gotowość bojową. Siły przeznaczone do udziału w operacji tworzyły zwarty kordon, liczący ok. 45 tys. żołnierzy uzbrojonych w broń pancerną, pojazdy i artylerię. Obszar, który miał zostać objęty obławą, wynosił prawie 3,5 tys. kilometrów kwadratowych i stanowił przede wszystkim masyw leśny Puszczy Augustowskiej, ograniczony na południu linią Czarnej Hańczy, Wolkuszanki i Biebrzy, na zachodzie linią przeszkód wodnych i Kanału Augustowskiego, na północy skrajem puszczy, a na wschodzie Niemnem. Jednocześnie podobną operację, skierowaną głównie przeciwko członkom Litewskiej Armii Wolności, zaplanowano na obszarze puszczy Grodzieńskiej i Kopciowskiej, gdzie wyznaczone oddziały 2. Gwardyjskiego Korpusu Pancernego zostały zgrupowane na linii od Druskiennik, przez Wiejsieje i Lejpuny. Otrzymały one rozkaz przeczesania terenu w kierunku południowo-wschodnim, po linię Kanału Augustowskiego.

Zadaniem oddziałów wyznaczonych do przeprowadzenia obławy były przeczesanie wyznaczonych obszarów, likwidacja sił partyzantów oraz ich obozowisk, kontrola mieszkańców oraz zatrzymanie osób podejrzanych, które należało przekazać kontrwywiadowi wojskowemu „Smiersz”. Pierwszy rzut miała stanowić rozstawiona co kilka kroków i poprzedzona kilkusobowym zwiadem tyraliera, przeczesująca teren metr po metrze. Za nią postępowały grupy rewidujące miejscowości oraz odwody przeznaczone do wsparcia pierwszej linii obławy, likwidacji wykrytych

Ppor. Wacław Sobolewski „Sęk”, „Skala” został zastrzelony podczas próby ucieczki. Do dziś pozostaje jedyną odnalezioną ofiarą Obławy Augustowskiej – jego szczątki odkryto w 2022 r.
Fot. ze zbiorów Ośrodka „Karta”

St. sierż. Władysław Stefanowski „Grom” dowodził oddziałem, który 15 lipca 1945 r. starł się z wojskami sowieckimi nad jeziorem Brożane
Fot. ze zbiorów Tadeusza Rewińskiego

Ofiary Obławy Augustowskiej: Kazimierz Bujnowski (drugi od lewej), Aleksander Nowik (siódmy od lewej), Paweł Margiewicz (po prawej, obok kobiety) oraz Lucjan Wyszynski (drugi od prawej)

Fot. ze zbiorów Andrzeja Nowika

obozowisk oraz tworzenia garnizonów w zajętych osadach. W wielu miejscach wystawiono punkty kontrolne i posterunki. Działania wojsk sowieckich miały zostać wsparte przez dwie kompanie 1. Praskiego Pułku Piechoty, funkcjonariuszy powiatowych urzędów bezpieczeństwa oraz milicję.

Obława Augustowska rozpoczęła się o świcie 12 lipca. W głąb Puszczy Augustowskiej ze wszystkich stron ruszyła ciągnąca się kilometrami tyraliera sowieckich żołnierzy. Nakazowi bezwzględного zatrzymania podlegali wszyscy napotkani w lasach oraz posiadający broń. Za podejrzanych uznawano mężczyzn i kobiety w wieku od 16. do 38. roku życia. Zatrzymanych kierowano do punktów filtracyjnych, gdzie byli brutalnie przesłuchiwan i poddawani torturom w celu przyznania się do kontaktów z polskim podziemiem lub wskazania innych osób. Tych, których oskarżono o współpracę z AK i wrogą działalność, po przesłuchaniach odsyłano do punktów zbornych. Selekcji dokonywano na podstawie wcześniej zdobytych informacji wywiadowczych (m.in. przez sowieckich partyzantów mjr. Konstantego Cwietnyńskiego „Orłowa”), doniesień agenturalnych oraz wskazań renegatów współpracujących z nową władzą i Sowietami. Kilka miejsc, w których przetrzymywano pochwyconych w obławie, znajdowało się w Augustowie. Oprócz Domu Turka były to podziemia dawnego posterunku policji przy obecnej ul. 3 Maja oraz dom rodziny Dowgierdów na Zarzeczu.

Koncentracja sił sowieckich i przygotowania do obławy nie uszły uwadze wywiadu AKO. Jeszcze przed jej rozpoczęciem przewodnik samoobrony Rejonu C ppor. Jerzy Kuntz „Kotwicz”, „Palant” nakazał oddziałom aktywnym na terenie Obwodu Augustów przebicie się za Biebrzę, a gdyby się to okazało niemożliwe, ich rozwiązanie. Mimo to do czasu rozpoczęcia operacji w terenie nadal pozostał oddział samoobrony Obwodu Augustów AKO sierż. Władysława Stefanowskiego „Groma”, do którego dołączył oddział Obwodu Suwałki sierż. Józefa Sulżyńskiego „Brzozy”. Oba zgrupowania liczyły łącznie ok. 180 partyzantów. 15 lipca w rejonie jeziora Brożane partyzanci zostali wykryci przez jednostki Armii Czerwonej i rozbici podczas kilkakrotnych prób przebicia. Według źródeł sowieckich zginęło trzech oficerów, a do niewoli wzięto 57 żołnierzy, w tym sierż. Stefanowskiego „Groma”. Zatrzymanych przekazano kontrwywiadowi „Smiersz”. Z okrążenia wyrwał się natomiast oddział sierż. Sulżyńskiego „Brzozy”, który dotarł w rejon jeziora Pomorze i tam dotrwał do końca obławy.

Oprócz partyzantów większość z zatrzymanych stanowili współpracownicy i członkowie siatki terenowej. Dużym sukcesem Sowietów było pochwylenie 15 lipca zastępcy komendanta augustowskiego obwodu AKO ppor. Piotra Milanowskiego „Ćmy”, „Łuka”, „Rukścia”. Wśród ofiar znalazły się także osoby zupełnie przypadkowe i niezwiązane z podziemiem.

Zasadnicze działania w ramach operacji zakończyły się 18 lipca, przeczesywanie lasów, niektórych miejscowości oraz zatrzymania na mniejszą skalę trwały jednak co najmniej do połowy sierpnia. Objęły one również mieszkańców miejscowości spoza ścisłego pierścienia obławy, m.in. Filipowa, Wiżajn i Suwałk, a także wsi z powiatu sokólskiego, grajewskiego oraz zachodniej części Grodzieńszczyzny i Litwy. W końcu lipca czerwonoarmiści przeczesywali także lasy na terenie powiatów elckiego, oleckiego i gołdapskiego.

Zakrojona na tak wielką skalę akcja była kierowana przez oficerów sowieckiego kontrwywiadu wojskowego „Smiersz”. Polskie władze komunistyczne nie były informowane o jej przebiegu i rezultatach. Wobec braków i rozbieżności w źródłach ustalenie pełnej liczby zatrzymanych i ofiar

Kazimiera Wysocka ze wsi Biała Woda w 1945 r. miała 21 lat. Ofiara Obławy Augustowskiej

Fot. ze zbiorów Ośrodka „Karta”

Witold Mieczkowski. Ofiara
Obławy Augustowskiej
Fot. ze zbiorów rodziny Jarzębowiczów

Obławy Augustowskiej stanowi rzecz niezwykle trudną. Z tajnego szyfrogramu gen. Wiktora Abakumowa, naczelnika Głównego Zarządu Kontrwywiadu Wojskowego „Smiersz”, skierowanego 21 lipca do Ławrientija Berii, Ludowego Komisarza Spraw Wewnętrznych ZSRS, wynika, że podczas operacji w dniach 12–19 lipca zatrzymano 7049 osób (w tym 1685 Litwinów). Po selekcji zwolniono 5115. Następnie 252 osoby narodowości litewskiej zostały aresztowane i przekazane władzom litewskim, a kolejne 262 dalej sprawdzano. Jak informował gen. Abakumow, 592 zatrzymanych Polaków zostało uznanych za „bandytów” i miało zostać „zlikwidowanych”.

We wspomnianym już szyfrogramie gen. Abakumow napisał: „likwidację bandytów zamierzamy przeprowadzić w na-

stępujący sposób: 1. Wszystkich ujawnionych bandytów, w liczbie 592 ludzi, zlikwidować. W tym celu zostanie wydzielony zespół operacyjny i batalion wojsk Zarządu «Smiersz» 3. Frontu Białoruskiego, już przez nas sprawdzony w trakcie wielu działań kontrwywiadowczych. Pracownicy operacyjni i skład osobowy batalionu zostaną dokładnie poinstruowani o sposobie likwidacji bandytów. 2. Podczas operacji zostaną podjęte niezbędne kroki w celu zapobieżenia ucieczki któregokolwiek z bandytów. 3. Odpowiedzialność za przeprowadzenie likwidacji bandytów zostanie nałożona na zastępcę naczelnika Głównego Zarządu «Smiersz» generała majora Gorgonowa i naczelnika Zarządu Kontrwywiadu 3. Frontu Białoruskiego generała lejtnanta Zielenina. Tow. tow. Gorgonow i Zielenin to dobrzy i doświadczeni czekiści i to zadanie wykonają. Pozostałych zatrzymanych 828 ludzi zostanie sprawdzonych w okresie pięciu dni i wszyscy ujawnieni bandyci zostaną zlikwidowani w ten sam sposób. O liczbie ujawnionych bandytów z tej grupy zatrzymanych zameldujemy. Abakumow”.

Los wspomnianych w szyfrogramie 828 osób nie został do chwili obecnej ustalony. Dziś wiemy z całą pewnością, że pod koniec lipca 1945 r. blisko 600 mieszkańców regionu zamordowano. Obława Augustowska stała się największą zbrodnią popełnioną na Polakach po zakończeniu II wojny światowej. Jak wspominają świadkowie, zatrzymanych wywożono samochodami w kierunku miejscowości Rygol, a następnie poza granicę państwa. Miejsce ofiary z ich życia nadal pozostaje nieznane, choć istnieją

Legitymacja suwalskiej pielęgniarce Wiktorii
Matukin, ofiary Obławy Augustowskiej
Fot. ze zbiorów Archiwum Państwowego
w Suwałkach

przesłanki, że mogły nim być okolice leśniczówki Giedź w pobliżu miejscowości Kalety na terenie obecnej Białorusi.

Chociaż kierownicza rola w przeprowadzeniu Obławy Augustowskiej została powierzona Sowiecom, haniebnym udział w niej również niektórzy Polacy, którzy sprzeniewierzyli się rodakom, podejmując współpracę z władzą komunistyczną. Większość z nich nigdy nie poniosła konsekwencji, a niektórzy w latach PRL zostali nawet docenieni.

Jednym z nich był pochodzący z Lipska Mirosław Milewski, którego wiele osób zapamiętało z udziału w aresztowaniach

i wskazywania osób należących do podziemia. W czasie wojny niemal całą jego rodzinę zamordowali Niemcy. Po wejściu Sowieców służył w szeregach Armii Czerwonej, a potem w Urzędzie Bezpieczeństwa. W okresie PRL piastował kierownicze

Peowiaci ziemi augustowskiej: Jan Kornacki z Rygoli (pierwszy z prawej)
i Mieczysław Jarzębowicz (drugi z prawej). Ofiary Obławy Augustowskiej
Fot. ze zbiorów Jarosława Szarkowskiego

Zygmunt Szumski został odznaczony za męstwo w wojnie polsko-bolszewickiej.

Ofiara Obławy Augustowskiej

Dokument ze zbiorów Jana Szumskiego

stanowiska w strukturach Milicji Obywatelskiej, gdzie awansował do stopnia generała. Od jesieni 1980 r. pełnił funkcję ministra spraw wewnętrznych. Istnieją przesłanki, że był zamieszany w śmierć ks. Jerzego Popiełuszki. Po ujawnieniu jego udziału w tzw. aferze „Żelazo” oraz przestępczych działaniach peerelowskiego wywiadu i rabunkach na terenie Europy Zachodniej w 1985 r. został usunięty ze wszystkich stanowisk w partii i państwie, a następnie przeniesiony na emeryturę. W 1990 r. został aresztowany, ale wkrótce go zwolniono.

Jak pokazują przekazy świadków, uczestnikiem obławy był również Jan Szostak.

W swoim życiorysie podkreślał, że już za czasów „pierwszego Sowietu” współpracował z NKWD. W okresie okupacji niemieckiej

Rodzina Łazarskich. Na fotografii od prawej: Danuta (żołnierz AK, ofiara Obławy Augustowskiej), jej ojciec Aleksander (dowódca oddziału partyzanckiego, zginął w walce z Niemcami) i matka Eugenia (żołnierz AK, ofiara Obławy Augustowskiej)
Fot. ze zbiorów Alicji Szymańskiej

Augustowscy funkcjonariusze Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego wraz z sowieckimi „doradcami”. Na górze od lewej: Mieczysław Milewski, Ryszard Caban, Jan Szostak i Aleksander Kuczyński. Na dole od lewej: NN sekretarka, mjr Iwan Wasilenko, kpt. Piotr Wiekszyn
Fot. ze zbiorów IPN w Białymstoku

pod pseudonimem „Kruk” był żołnierzem AK i pełnił funkcję łącznika, dowódcy drużyny i dowódcy plutonu. Gdy w 1944 r. w regionie pojawiły się wojska sowieckie, ponownie podjął współpracę z NKWD, dla którego stał się wyjątkowo cennym źródłem informacji. W czasie obławy wydał „Smierszowi” dziesiątki akowców. Później jako pracownik UB znany był z niesłychanej brutalności. Prawdopodobnie odpowiada za śmierć co najmniej kilkunastu osób. Gdy w 1952 r. za malwersacje finansowe został usunięty z Miejskiej Rady Narodowej, powiedział do zebranych: „Jak trzeba było wieszać ludzi, strzelać do nich i topić ich w ustępach, to nikogo nie było. A teraz moich zasług nikt nie bierze pod uwagę”. W późniejszym czasie promował się na ludowego artystę, lokalnego celebrytę i przyjaciela młodzieży. Gdy zmarł w 1986 r., na ulicach Augustowa pojawiły się klepsydry z napisem „Z radością informujemy, że zmarł największy kał Augustowa”.

Walka o prawdę i pamięć

Niepewność, nadzieja, tęsknota i setki pytań bez odpowiedzi – tak przez lata wyglądała codzienność osób, które czekały na powrót swoich bliskich. Nagłe zniknięcie rodziców czy starszego rodzeństwa znacznie pogorszyło również sytuację materialną całej rodziny. Niektórzy wierzyli, że zaginieni żyją i przebywają na terenie Związku Sowieckiego. Wielu krewnych prowadziło poszukiwania na własną rękę i domagało się wyjaśnień od państwa, Polskiego i Międzynarodowego Czerwonego Krzyża, a także sowieckich instytucji. Zamiast pomocy doświadczali oni szykan i represji, bo ludowa władza uznała ich za „rodziny bandytów”. Z tego powodu w okresie PRL o Obławie Augustowskiej i jej ofiarach nie należało – a wręcz nie można było – mówić publicznie. Ta spirala milczenia była tym bardziej bolesna, że odbierała możliwość przeżycia żałoby.

Rodziny zaginionych, nazywanych później „Lipcowymi”, mogły liczyć jedynie na pomoc i zaangażowanie nadleśnictw, które próbowały ustalić, co stało się z częścią ofiar – z ich pracownikami. Sprawę próbowały wyjaśnić także władze gminy Giby. Samorządowcy jeszcze w 1945 r. wysłali do Warszawy delegację, która miała spotkać

Msza święta na terenie uroczyska Wielki Bór w Puszczy Augustowskiej (1987 r.). Początkowo sądzono, że odkryte w tym miejscu szczątki należą do ofiar obławy
Fot. Kazimierz Sobecki, ze zbiorów Instytutu Pileckiego

Ponowne wykopaliska archeologiczne (1989 r.) wykazały, że w masowych mogiłach spoczywają żołnierze Wehrmachtu
Fot. Kazimierz Sobecki, ze zbiorów Instytutu Pileckiego

się z Bolesławem Bierutem. Rok później Zygmunt Roppel, sekretarz gminy, rozmawiał o zaginionych z premierem Edwardem Osóbką-Morawskim. W wyniku tych działań do Prezydium Rady Ministrów wpłynęło pismo z listą części poszukiwanych osób, które trafiło następnie do polskiej ambasady w Moskwie. Kiedy tematem zajęła się Wojewódzka Rada Narodowa w Białymstoku, sporządzono pierwszy pełniejszy wykaz nazwisk zaginionych. Te wszystkie zabiegi lokalnej administracji napotykały jednak na opór urzędników wyższego szczebla. Nie brakowało również osób, które samodzielnie dążyły do rozwikłania tajemnicy „Lipcowych”. Jedną z nich był augustowski listonosz Michał Olechnowicz, który przez kilkadziesiąt lat próbował ustalić, co stało się z jego synem. Na podstawie wielu rozmów przeprowadzonych z bliskimi ofiar

W 1989 r. Dom Turka był siedzibą augustowskich Wojsk Ochrony Pogranicza
Fot. Kazimierz Sobecki, ze zbiorów Instytutu Pileckiego

Piotr Bajer i Alicja Maciejowska
Fot. Kazimierz Sobecki, ze zbiorów Instytutu
Pileckiego

sporządził listę z personaliami 500 osób zaginionych w trakcie obławy.

Po śmierci Józefa Stalina w 1953 r. odżyły nadzieje na rozwiązanie sprawy: do siedziby Polskiego Czerwonego Krzyża napływały setki listów. Na fali „odwilży”, i najprawdopodobniej wskutek presji rodzin „Lipcowych”, temat Obławy Augustowskiej podjęli lokalni posłowie PZPR – Jan Kłoczko oraz Adam Palczak. Dzięki ich staraniom lista zaginionych trafiła do KC PZPR i polskiej ambasady w Moskwie. Niestety, po raz kolejny władze nie wykazały zainteresowania.

Na przełom trzeba było czekać aż kilkadziesiąt lat. W 1987 r. w lesie niedaleko wsi Giby przypadkiem natrafiono na masowy grób. Odkrycie wywołało zrozumiałe poruszenie wśród lokalnej społeczności – rodziny zaginionych miały nadzieję na to, że szczątki należą do ich bliskich. Badania archeologiczne (przeprowadzone po-

wtórnie w 1989 r.) wykazały jednak, że w masowym grobie spoczywają żołnierze Wehrmachtu. Podczas konferencji prasowej poświęconej temu tematowi rzecznik rządu Jerzy Urban stwierdził, że w lipcu 1945 r. nie doszło do żadnej obławy. Ale w murze milczenia pojawiły się głębokie szczeliny: nie dało się dłużej negować zbrodni. Temat Obławy Augustowskiej zaczął być nagłaśniany w polskich i zagranicznych mediach, a emocje bliskich ofiar i atmosferę tamtego okresu oddał Jacek Petrycki w dokumencie filmowym *A może tego nie wolno mówić?*.

Latem 1987 r., w wyniku oddolnej inicjatywy osób związanych z opozycją antykomunistyczną, zawiązał się Obywatelski Komitet Poszukiwań Mieszkańców Suwalszczyzny Zaginionych w Lipcu 1945 roku. Jego założycielami byli Piotr Bajer, Mirosław Basiewicz i Stanisław Kowalczyk; wkrótce dołączyli do nich Alicja Maciejowska, Maria Chwalibóg oraz Danuta i Jan Krzywoszowie. Pomimo represji służb bezpieczeństwa czy wydanego przez władze państwowe zakazu prowadzenia działalności członkowie Komitetu z oddaniem wykonywali swoją pracę. Spotykali się z rodzinami zaginionych i odwiedzali miejscowości, w których w lipcu 1945 r. dokonano obławy. Przeprowadzili tysiące rozmów, zgromadzili liczne dokumenty, nagrania oraz fotografie.

Rodziny ofiar na spotkaniu Obywatelskiego
Komitetu Poszukiwań Mieszkańców Suwalszczyzny
Zaginionych w Lipcu 1945 r. Na fotografii Alicja
Maciejowska (z mikrofonem) i Andrzej Wajda
(obok, po lewej)
Fot. Kazimierz Sobecki, ze zbiorów Instytutu
Pileckiego

Na bazie tych materiałów Alicja Maciejowska zrealizowała audycje radiowe i napisała książkę *Przerwane życiorysy* – pierwszą publikację z biogramami „Lipcowych”. Dzięki zaangażowaniu Komitetu Obława Augustowska została wydobyta z zakamarków niepamięci. Do upowszechnienia wiedzy o zbrodni przyczyniły się też znane postaci: urodzony w Suwałkach Andrzej Wajda, a także prof. Bronisław Geremek, dzięki któremu o kwestiach związanych z obławą szeroko informowała francuska prasa. Po 1989 r. „walkę o prawdę i pamięć” kontynuowały Światowy Związek Żołnierzy

Jan Kuryło. Ofiara Obławy Augustowskiej
Fot. ze zbiorów Jadwigi Rowińskiej

Armii Krajowej, Związek Pamięci Ofiar Obławy Augustowskiej 1945 roku, Klub Historyczny im. Armii Krajowej w Augustowie oraz Instytut Pamięci Narodowej. W 1992 r. w Gibach odsłonięto pierwszy pomnik upamiętniający ofiary, przy którym w każdą rocznicę Obławy Augustowskiej organizowane są uroczystości.

Kolejny przełom w badaniach nad Obławą Augustowską nastąpił w 2011 r., kiedy dr Nikita Pietrow, pracownik rosyjskiego stowarzyszenia zajmującego się badaniami historycznymi i propagowaniem wiedzy o ofiarach represji sowieckich „Memorial”, opublikował tzw. raport Abakumowa. W szyfrogramie skierowanym do Ławrientija Berii gen. Wiktor Abakumow (szef kontrwywiadu wojskowego „Smiersz”) nie tylko przekazał liczbę aresztowanych podczas obławy, lecz także wydał polecenie likwidacji tych, których nazwał „bandytami”.

Od 2021 r. obława znajduje się w obszarze badań Instytutu Pileckiego. W tym samym roku zainicjowano prace nad utworzeniem Domu Pamięci Obławy Augustowskiej: Instytut zakupił Dom Turka (dawną siedzibę NKWD i UB), zaczął gromadzić dokumenty dotyczące zbrodni na „Lipcowych” oraz realizować notacje z rodzinami ofiar. W 2025 r. staraniem Instytutu Pileckiego ukazała się pierwsza od niemal dekady obszerna publikacja poświęcona tragicznym wydarzeniom z lipca 1945 r., *Obława Augustowska i jej konsekwencje*.

Stan badań i postulaty badawcze. Rok 2025 okazał się wyjątkowy również z innego względu: po wielu miesiącach prac archeologicznych i konserwatorskich, przebudowie oraz dostosowaniu Domu Turka do wymagań nowoczesnej placówki wystawienniczej, kulturalnej i edukacyjnej, nastąpi uroczyste otwarcie Domu Pamięci Obławy Augustowskiej – dokładnie w 80. rocznicę zbrodni.

Sowiecki paszport wydany Władysławowi Stefanowskiemu „Gromowi”, zaginionemu podczas obławy
Fot. ze zbiorów Tadeusza Rewińskiego

Wacław Sobolewski (trzeci od lewej). Ofiara Obławy Augustowskiej
Fot. ze zbiorów Mieczysława Sobolewskiego

Lista zidentyfikowanych ofiar

Zgodnie z poleceniami oficerów Kontrwywiadu Wojskowego „Smiersz” podczas Obławy Augustowskiej zatrzymano ponad 7 tys. mieszkańców regionu. Po często brutalnych przesłuchiowaniach ok. 5 tys. aresztantów zwolniono. Z odnalezionych w rosyjskich archiwach dokumentów wiemy, że spośród pozostałych 2 tys. osób ok. 600 zostało zamordowanych przez sowieckich oprawców. Do dziś nie wiadomo, gdzie znajdują się ich mogiły i co stało się z pozostałymi zatrzymanymi.

Ustalenie pełnej listy ofiar Obławy Augustowskiej było najważniejszą kwestią, stanowiącą klucz do zrozumienia tragicznych wydarzeń z lipca 1945 r. Pierwsze zapytania o los zaginionych zostały wystosowywane przez gminne rady narodowe, które podjęły przy tym pierwsze próby opracowania spisu zatrzymanych przez Sowietów. Wiele osób poszukiwało swoich bliskich samodzielnie, prywatnymi środkami i wła-

snymi siłami, korzystając z pomocy m.in. Polskiego i Międzynarodowego Czerwonego Krzyża. Swoistym symbolem tych poszukiwań stała się wieloletnia działalność augustowskiego listonosza Michała Olechnowicza, który z żelaznym uporem próbował poznać losy swojego syna Stanisława. Łącznie poświęcił na to 28 lat życia. Mając kontakt z dziesiątkami rodzin dotkniętych podobną tragedią, opracował listę ok. 500 nazwisk osób aresztowanych w trakcie Obławy Augustowskiej.

Prawdziwy przełom w sprawie przyniosła działalność powstałego w sierpniu 1987 r. Obywatelskiego Komitetu Poszukiwań Mieszkańców Suwalszczyzny Zaginionych w Lipcu 1945 r. Członkowie tej instytucji, tj. Piotr Bajer, Alicja Maciejowska, Mirosław Basiewicz, Stanisław Kowalczyk, Maria Chwałibóg oraz Danuta i Jan Krzywoszowie, odwiedzili setki rodzin dotkniętych tragedią obławy. Działalność Komitetu pozwoliła na sporządzenie o wiele pełniejszego spisu osób zatrzymanych przez Sowietów w lipcu 1945 r. Zebrany wtedy materiał stał się

Henryk Dyczewski (1919–1945)

Syn Franciszka i Marianny. Mieszkał w Augustowie. Przed wojną członek Związku Strzeleckiego „Strzelec”, a także plutonu Przysposobienia Wojskowego przy 1. Pułku Ułanów w Augustowie. Zmobilizowany w sierpniu 1939 r. W 1941 r. ożenił się z Zofią Stelmasik, mieli dwoje dzieci. Został zatrzymany przez Sowietów 18 lipca 1945 r. w Augustowie. Zaginął bez wieści.

również punktem wyjścia do dalszych badań i poszukiwań. W latach 90. XX w. tematem zaginionych mieszkańców regionu Puszczy Augustowskiej zajęła się prokuratura. Na potrzeby śledztwa przesłuchano setki świadków i opracowano niezwykle obszerny materiał dokumentacyjny. W późniejszym czasie dochodzenie było kontynuowane przez pion śledczy Instytutu Pamięci Narodowej. Pomimo zaangażowania wielu osób i instytucji wciąż trwały dyskusje na temat liczby ofiar Obławy Augustowskiej. W podejmowanych przez historyków badaniach pojawiały się nowe nazwiska, a dotychczas zgromadzone dane poddawano krytyce, odnajdywano m.in. błędy w danych osobowych oraz przypadki osób, które wedle najnowszych ustaleń nie były ofiarami obławy.

W 2021 r. tematem opracowania listy ofiar sowieckiej zbrodni zajął się Instytut Pileckiego, dysponujący materiałami ze śledztwa prokuratorskiego oraz dokumentacją powstałą w wyniku prac Obywatelskiego Komitetu Poszukiwań Mieszkańców Suwalszczyzny Zaginionych w Lipcu 1945 r. Wraz z państwem Danutą i Zbigniewem Kaszlejami pracownicy Instytutu przygotowali zestawienie liczące na chwilę obecną 513 nazwisk osób, które zostały uznane za „pewne” ofiary. Do dalszego zweryfikowania pozostaje ok. 100 nazwisk tych, którzy mają status „prawdopodobnych” ofiar. Prace trwają nadal nieprzerwanie...

Zofia Kucharzewska (1925–1945)

Córka Aleksandra i Natalii. Mieszkała wraz z rodzicami w Gibach. W czasie okupacji pracowała w tartaku i w sklepie. Związana z konspiracją Armii Krajowej, a następnie Armii Krajowej Obywatelskiej. Gdy Sowieci zatrzymali ją 12 lipca 1945 r., miała na sobie zieloną sukienkę. Przetrzymana w obozie filtracyjnym NKWD w Gibach. Zaginęła bez wieści.

Nazwiska zidentyfikowanych ofiar

Lp.	Nazwisko i imię	Pseudonim	Wiek	34. Burzyński Antoni	„Zawisza”	21	Diakowa, Ziakowa) Józefa	112. Haraburda Eugeniusz	23			
1.	Ambrosiewicz Marian	„Witos”	21	35. Butkiewicz Ludwik	„Janek”	36	74. Dylnicki Piotr Jan	30	113. Haraburda Józef	50		
2.	Andraka Marian		25	36. Chalecki Zygmunt		26	75. Dytkowski Zygmunt	23	114. Harasimowicz Bronisław	30		
3.	Andrulewicz Franciszek	„Góral”	26	37. Chelmiński Jan	„Paweł”	45	76. Dziądziaż Stanisław	„Deska”	33	115. Hoffman Stanisław	19	
4.	Andrulewicz Janina		22	38. Chilicki Franciszek		50	77. Dzienisiewicz Celina	„Ewa”,	28	116. Hołubowicz Stanisław	44	
5.	Andrulewicz Witold		20	39. Chilicki Zygmunt	„Gil”	37		„Ogrodniczka”		117. Hornowski Karol	46	
6.	Andruszkiewicz Mieczysław	„Pstrąg”	42	40. Chiliński Czesław		24	78. Dzienisiewicz Wanda Elżbieta	„Dziunia”	24	118. Huber Mieczysław	33	
7.	Andruszkiewicz Stanisław		44	41. Chiliński Jan		b.d.	79. Dżwilewski Jan	„Wąsik”	31	119. Jadeszko Edward	b.d.	
8.	Aniszewski Edmund		31	42. Chiliński Stefan		29	80. Fabisiak Jan		b.d.	120. Jadeszko Stanisław	19	
9.	Bakuniewicz Jan	„Gołąb”	35	43. Chlebanowski Stanisław		33	81. Fiećko Feliks	„Rybak”	22	121. Jadeszko Zygmunt	36	
10.	Baranowski Franciszek		39	44. Chodakiewicz Józef	„Sęk”	40	82. Fiećko Stefan		28	122. Jagłowski Piotr	„Samochód”	20
11.	Baranowski Józef		28	45. Chodakiewicz Józef Stanisław	„Wierzba”	34	83. Fiećko Walerian		20	123. Jakubowski Alfons		25
12.	Baranowski Władysław		42	46. Chomiczewski Stanisław		44	84. Filar Antoni	„Roman”	25	124. Jakubowski Feliks		23
13.	Barszczewski Wacław		21	47. Chruski Bronisław		25	85. Filipowicz Antoni	„Sosna”	45	125. Jakubowski Józef	„Aster”	41
14.	Bednarski Leon	„Dybkowicz”	36	48. Cichor Mieczysław Władysław	„Musiał”	47	86. Fimowicz Wacław		47	126. Jakubowski Władysław, s. Pawła		47
15.	Białous Stanisław	„Kula”	21	49. Ciechanowicz Aleksander	„Cichy”	32	87. Fiodorowicz Wacław		34	127. Janasik Stanisław	„Bas”	25
16.	Bielawski Jan	„Janowski”	37	50. Ciemny Leon		42	88. Frąckiewicz Bolesław		48	128. Janczewski Franciszek		32
17.	Bielecki Aleksander		36	51. Cieślukowski Stanisław		16	89. Galicki Stanisław	„Jodła”	27	129. Janik Jan	„Młotek”	43
18.	Biziewski Antoni		21	52. Cychanowicz Piotr		46	90. Gąglewski Tadeusz		24	130. Janik Lucjusz	„Ptak”	29
19.	Biziewski Józef		31	53. Cychanowicz Stanisław		18	91. Gąsiorowski Antoni		21	131. Januszko Bronisław		36
20.	Błażewicz Władysław		26	54. Cymon Józef		36	92. Gąsiorowski Edward		22	132. Jarzębowicz Mieczysław		46
21.	Bobrukiewicz Jan		24	55. Czeszkiewicz Józef		28	93. Gąsiorowski Jerzy	„Topola”	19	133. Jałkowski Mieczysław		18
22.	Bobrukiewicz Józef		26	56. Czokajło Antoni		32	94. Giedroń Dominik		33	134. Jaworowski Zygmunt		31
23.	Bobrukiewicz Stefan		22	57. Czokajło Wiktoria		33	95. Giedroń Wincenty		44	135. Jedliński Władysław		18
24.	Bochyńska Bogumiła		22	58. Danowski Józef		21	96. Gliniecki Aleksander		33	136. Jejer Henryk	„Jałowiec”	17
25.	Bondzio Jan	„Leszcz”	25	59. Dąbrowski Franciszek Kazimierz	„Dąbek”	33	97. Gładysz Stanisław		40	137. Judycki Aleksander		59
26.	Bondziul Stanisław		48	60. Deguć Stefan		33	98. Godlewski Mieczysław		23	138. Jungiewicz Czesław	„Komar”	21
27.	Borucki Franciszek	„Bór”	44	61. Dębski Feliks		43	99. Gołkowski Stanisław	„Jeż”	19	139. Juskiewicz Aleksander	„Olcha”	39
28.	Bożewicz Kazimierz		44	62. Dłużniakiewicz Kazimierz	„Szczерba”	20	100. Gowś Jan	„Drucik”	43	140. Juskiewicz Józef		46
29.	Browolejś Antoni		b.d.	63. Dobrowolska Kazimiera		27	101. Grabowski Józef		46	141. Kalinowski Bronisław		27
30.	Brozio Jan		32	64. Dobrowolski Stanisław		24	102. Gramacki Stanisław	„Bobrzan”	45	142. Kalisz Wacław		36
31.	Bućko Konstanty	„Setny”	45	65. Dobrowolski Zygmunt		47	103. Gramacki Tadeusz		22	143. Kamiński Antoni		36
32.	Bujnowski Kazimierz	„Kamień”	34	66. Domiński Jan	„Doman”	22	104. Granacki Czesław		29	144. Kamiński Franciszek		39
33.	Buksa Jan Mieczysław		35	67. Doroszkiewicz Adolf		30	105. Gruszewski Wiktor		29	145. Kamiński Józef, s. Antoniego		37

146.	Kamiński Józef, s. Franciszki	34	186.	Krupiński Szymon	39	226.	Luto Józef, s. Kajetana	39	265.	Mieczkowski Józef	b.d.
147.	Kamiński Ludwik	26	187.	Krysiuk Czesław	20	227.	Luty Aleksander	60	266.	Mieczkowski Wincenty	39
148.	Kanty Antoni	50	188.	Krysiuk Remigiusz	„Wicher” 19	228.	Łazarska Danuta	20	267.	Mieczkowski Witold	33
149.	Karp Leon	29	189.	Krysiuk Stanisław	42	229.	Łazarska Eugenia	44	268.	Mieczkowski Zygmunt	27
150.	Karp Stanisław, s. Józefa	„Topór” 38	190.	Krysztofik Jan	18	230.	Łazarska Władysława	36	269.	Miezio Franciszek	29
151.	Karp Stanisław, s. Teofila	50	191.	Krzywicki Jan	„Kłos” 43	231.	Łebski Franciszek	19	270.	Miezio Józef	30
152.	Karpienia Stanisław	34	192.	Krzywosz Jan	„Słoneczko” 32	232.	Łejmel Józef	„Wicher” 25	271.	Mikołajczyk Wacław	38
153.	Kasperowicz Antoni	b.d.	193.	Krzywosz Stanisław	45	233.	Łężak Jan	„Dolar” 35	272.	Milanowski Konstanty	„Wilk” 28
154.	Kasperowicz Józef	b.d.	194.	Kubicka Jadwiga	32	234.	Łozowska Anna	42	273.	Milewski Jan	37
155.	Kasperowicz Piotr	b.d.	195.	Kubryń Albin	19	235.	Łuckiewicz Feliks	36	274.	Milewski Stanisław	20
156.	Katryniak Piotr	„Wilk” b.d.	196.	Kucharzewska Zyta	20	236.	Łukaszewicz Marianna	b.d.	275.	Milinkiewicz Marian	20
157.	Kazimierzczyk Kazimierz	„Kruk” 20	197.	Kugiel Adam	44	237.	Makar Antoni	39	276.	Milinkiewicz Stanisław	50
158.	Klewiado Walenty	„Sęp” 30	198.	Kuklewicz Józef	48	238.	Makarewicz Jan	„Żbik” 27	277.	Miszkiel Edward	17
159.	Kochanowski Antoni	33	199.	Kukowski Stanisław Franciszek	34	239.	Makarewicz Stanisław	„Wiarus” 31	278.	Miszkiel Eugeniusz	19
160.	Kolenicz Jerzy Stefan	„Sęp” 20	200.	Kulbacki Jan	16	240.	Makowski Konstanty, s. Antoniego	b.d.	279.	Miszkiel Franciszek	37
161.	Koncewicz Jan	„Brona” 42	201.	Kulik Józef	33	241.	Makowski Konstanty,	19	280.	Miszkiel Janina	22
162.	Koncewicz Stanisław	43	202.	Kulpan Józef	33		s. Konstantego		281.	Miszkiel Mieczysław	48
163.	Kondracki Kazimierz	33	203.	Kułąk Józef	„Jurek” 35	242.	Malinowski Konstanty	23	282.	Miszkiel Wacław	24
164.	Kondracki Paweł	35	204.	Kułąk Stanisław, s. Klemensa	32	243.	Malinowski Stanisław	„Krok” 22	283.	Molner Albin Franciszek	„Błyskawica” 23
165.	Kondracki Zygmunt	„Jesion” 21	205.	Kułąk Stanisław, s. Macieja	37	244.	Malinowski Wacław	28	284.	Molner Antoni	42
166.	Konkiel Józef	34	206.	Kułąk Wacław	39	245.	Małkowski Lucjan	36	285.	Molner Bolesław	25
167.	Konopko Franciszek	25	207.	Kułąkowski Kazimierz	40	246.	Marcinkiewicz Stanisław	42	286.	Molner Wacław	27
168.	Konopko Józef	23	208.	Kunda Edward	28	247.	Margiewicz Paweł	46	287.	Moroz Józef, s. Antoniego	54
169.	Kopańko Ignacy	53	209.	Kupiński Michał	25	248.	Markiewicz Antoni	46	288.	Moroz Józef, s. Józefa	28
170.	Korenkiewicz Lucjan	„Kot” 18	210.	Kuryło Jan	30	249.	Markiewicz Jan	69	289.	Moroz Józef, s. Michała	46
171.	Korenkiewicz Lucjan Szczepan	23	211.	Kuźnicki Leon	„Toporek” 26	250.	Markowski Józef	23	290.	Moroz Stanisław	38
172.	Korenkiewicz Stefan	25	212.	Kuźnicki Piotr	„Duch” 35	251.	Martynko Edward	21	291.	Mroziewski Witold	35
173.	Kornacki Jan	48	213.	Kuźniecowa Mikołaj	33	252.	Masłowski Franciszek	25	292.	Murawski Władysław	„Rokita” 50
174.	Korniłowicz Zygmunt	36	214.	Kuźniecowa Teodor	32	253.	Matukin Wiktoria	43	293.	Myszczyński Bronisław	27
175.	Kowalewski Antoni, s. Dominika	20	215.	Kuźmicki Stanisław	„Brzoza” 23	254.	Matusiewicz Wincenty	31	294.	Myszczyński Edmund	25
176.	Kowalewski Antoni, s. Władysława	„Kołodziej” 30	216.	Laskowski Bronisław	36	255.	Matuszewski Bolesław	34	295.	Myszczyński Edward	„Ząbek” 30
177.	Kowalewski Wacław	25	217.	Laskowski Wacław	40	256.	Matyskiela Stanisław	„Świeży” 36	296.	Myszczyński Mieczysław	b.d.
178.	Kozakiewicz Czesław	19	218.	Leśniewski Fabian	46	257.	Michalski Czesław	23	297.	Myszczyński Walerian	22
179.	Kozakiewicz Wincenty	41	219.	Lipnicki Józef	23	258.	Michalski Romuald	15	298.	Myszczyński Witold, s. Franciszka	20
180.	Kozielski Stanisław	21	220.	Lipski Mieczysław	„Niski” 25	259.	Michalski Stanisław	38	299.	Myszczyński Witold, s. Józefa	35
181.	Kozłowski Jan	22	221.	Lisiewicz Czesław	28	260.	Michalski Wincenty	19	300.	Mysłiński Wacław	22
182.	Krajewski Czesław	26	222.	Liszkowski Stefan	„Kaczor” 43	261.	Michałowski Feliks	38	301.	Mysłiński Zygmunt	24
183.	Kraśiński Henryk	„Struna” 34	223.	Luto Franciszek	„Natan” 21	262.	Michałowski Hilary	51	302.	Nazarowski Władysław	„Cietrzew” 47
184.	Krejczman Czesław	„Myszka” 19	224.	Luto Hieronim	19	263.	Michniewicz Witold Piotr	35	303.	Niedźwiecki Stanisław	24
185.	Krejczman Stanisław	17	225.	Luto Józef, s. Antoniego	27	264.	Mieczkowski Antoni	33	304.	Niemkiewicz Stanisław	22

305. Nowalski Stanisław	25	342. Puczyłowski Tadeusz	„Lis”	33	382. Siłkowska Jadwiga	27	422. Szybiński Jan	„Tur”, „Żbik”	58
306. Nowik Aleksander	37	343. Pużyński Henryk		38	383. Siłkowski Eugeniusz	23	423. Szybiński Tadeusz		19
307. Obuchowski Edward	26	344. Pycz Władysław	„Kałamarz”	47	384. Siłkowski Stanisław	60	424. Szygiel Henryk		18
308. Obuchowski Jan	28	345. Radzewicz Antoni		21	385. Siwicki Zygmunt	43	425. Szymański Czesław, s. Stanisława		19
309. Okrągły Dominik	38	346. Radzewicz Józef		19	386. Skrocki Bronisław	„Brzoza”	426. Szymański Czesław, s. Wiktora	„Lech”	25
310. Okulanis Witold	49	347. Radzewicz Bolesław		27	387. Skrocki Julian		427. Szymkuć Antoni		37
311. Okuniewski Józef	„Żuraw”	348. Rapczyński Franciszek		19	388. Sobolewski Piotr	„Scyzoryk”	428. Szyper Józef		35
312. Olechnowicz Stanisław	23	349. Rapczyński Stanisław	„Niemojewski”	48	389. Sobolewski Stanisław		429. Szyper Kazimierz	„Sosna”	29
313. Olszewski Józef, s. Karola	40	350. Renkiewicz Feliks		19	390. Sobolewski Wacław	„Sęk”, „Skala”	430. Szyperski Tadeusz		17
314. Olszewski Piotr	20	351. Rogalski Izydor	„Dzik”	45	391. Sobolewski Władysław		431. Szypulski Jan		33
315. Omelian Wacław	30	352. Romanowski Bolesław	„Wrzos”	56	392. Soltys Leonard		432. Szyszkiewicz Stanisław	„Zegar”	23
316. Orłowski Antoni	52	353. Romanowski Franciszek		43	393. Specjall Karol Józef		433. Śłużyński Józef		16
317. Orłowski Mieczysław,	20	354. Romałowski Aleksander	„Skowronek”	33	394. Stankiewicz Piotr		434. Świerzbński Klemens		41
s. Antoniego i Bronisławy		355. Roszkowski Izydor	„Grusza”	45	395. Stankiewicz Stanisław		435. Święcicki Dominik		34
318. Orłowski Mieczysław,	48	356. Roszkowski Stanisław	„Brzoza”	20	396. Starosiuk Włodzimierz	„Muchomor”	436. Święcicki Stanisław		23
s. Antoniego i Elżbiety		357. Rowiński Czesław		25	397. Stańkiewicz Kazimierz	„Śmigło”	437. Święcicki Szymon		36
319. Ostapowicz Ildefons	18	358. Rowiński Mieczysław		21	398. Stefanowski Fabian	„Wampir”	438. Święcicki Wincenty		21
320. Pachucki Antoni	49	359. Różański Romuald		16	399. Stefanowski Izydor		439. Tarasewicz Edward Piotr		28
321. Pachucki Piotr	39	360. Rudzewicz Edward	„Lew”, „Pocisk”	32	400. Stefanowski Lucjan	„Zwiał”	440. Tarasewicz Stanisław		32
322. Pacykiewicz Jan	27	361. Rukść Izydor	„Wichrowaty”	37	401. Stefanowski Władysław	„Grom”	441. Terlecki Bronisław Bolesław		28
323. Paszkiewicz Antoni	32	362. Rupiński Józef		44	402. Stelmak Sylwester		442. Toczko Aleksander		29
324. Paszkiewicz Franciszek	38	363. Rupiński Witold		18	403. Stelmasik Tadeusz		443. Tokarzewska Stefania		44
325. Pawełko Zofia	19	364. Rutkowski Bernard		26	404. Stroczkowski Paweł		444. Tomkiewicz Bronisław	„Skowronek”	42
326. Pietrolaj Tadeusz	25	365. Rutkowski Bolesław		44	405. Suchwałko Ludwik		445. Truszkowski Stanisław Konstanty		32
327. Piętko Bronisław	„Szyszko”	366. Rutkowski Stanisław, s. Bolesława	„Lustro”	23	406. Surkont Stanisław	„Szmigiel”	446. Tujakowski Marian		24
328. Piktel Rajmund	35	367. Rutkowski Stanisław, s. Stanisława		36	407. Sutuła Józef		447. Turowski Józef	„Brzoza”	29
329. Piktel Stanisław Antoni	19	368. Rutkowski Wacław		23	408. Syperowicz Stanisław		448. Ugolik Bronisław		35
330. Plewiński Stefan	31	369. Rzepecki Jan		22	409. Szarejko Bronisław		449. Ugolik Jan		32
331. Podhajski Stefan Władysław	26	370. Rzepko Marian		31	410. Szarejko Stanisław		450. Ugolik Wincenty		25
332. Prawdzik Jadwiga	20	371. Sawicki Bronisław		38	411. Szczytko Czesław		451. Ulikowski Józef		47
333. Pryzmont Kazimierz,	38	372. Sawicki Władysław	„Jesion”	34	412. Szczytko Eugeniusz		452. Usnarski Jan		34
s. Antoniego		373. Siarkowski Witold	„Mewa”	39	413. Szczytko Kazimierz		453. Waluś Witold		27
334. Przekopowski Józef	40	374. Sidorowicz Stanisław		23	414. Szestyński Antoni		454. Warakomski Aleksander		36
335. Przekopski Antoni	39	375. Siedlecki Antoni	„Bąk”	40	415. Szmigiel Kazimierz		455. Warakomski Franciszek	„Toporkowski”	32
336. Przekopski Franciszek	37	376. Siedlecki Wacław	„Osa”	39	416. Szymgel Franciszek		456. Wasilczyk Piotr		40
337. Puczyłowski Franciszek	34	377. Siedlecki Władysław	„Cieśla”	50	417. Sznejkowski Józef		457. Wasilczyk Zygmunt		43
338. Puczyłowski Jan	„Stępa”	378. Siedzik Kazimierz		33	418. Szumska Józefa Krystyna		458. Wasilewski Antoni	„Domowy”	29
339. Puczyłowski Józef, s. Ksawerego	37	379. Sienkiewicz Bolesław		36	419. Szumski Ignacy	„Różga”	459. Wasilewski Bolesław	„Miedza”	32
340. Puczyłowski Józef, s. Michała	„Skowronek”	380. Sienkiewicz Henryk Bolesław		22	420. Szumski Zygmunt Władysław		460. Wasilewski Czesław		30
341. Puczyłowski Piotr	41	381. Sienkiewicz Remigiusz		20	421. Szusta Władysław		461. Wasilewski Marian		18

462. Wasilewski Piotr		19	502. Zdunko Jan		25
463. Wasilewski Stanisław	„Perz”	36	503. Zieliński Antoni	„Świerczyński”	40
464. Wasilewski Władysław, s. Feliksa		36	504. Zieliński Jan, s. Konstantego		29
465. Wasilewski Władysław, s. Jana		30	505. Zysko Antoni		17
466. Waszkiewicz Ildefons		34	506. Żabicki Stanisław		b.d.
467. Węgrzynowicz Marian		37	507. Żukowski Jan	„Zajac”	b.d.
468. Wierzbicki Leon	„Wierzba”	30	508. Żukowski Konstanty	„Zamek”	25
469. Wiszniewski Bronisław		23	509. Żukowski Władysław		42
470. Wiszniewski Józef		37	510. Żyliński Jan		49
471. Wiszniewski Władysław		33	511. Żyliński Witold		b.d.
472. Wiśniewski Jan	„Glina”	18	512. Żynda Antoni		25
473. Wiśniewski Józef		54	513. Żywna Bernard		33
474. Wiśniewski Stanisław		46			
475. Wnukowska Anna		54			
476. Wnukowska Helena Aldona	„Hekuba”	19			
477. Wnukowski Albin		30			
478. Wnukowski Dominik		28			
479. Wojno Hanna		26			
480. Wojno Mieczysław		36			
481. Wojtanis Mieczysław		21			
482. Wołągiewicz Jadwiga Joanna		35			
483. Wołasewicz Michał		34			
484. Wołczek Antoni		34			
485. Wołosz Władysław		33			
486. Wójcik Bolesław	„Śmiały”	44			
487. Wydra Stanisław		48			
488. Wydra Władysław		42			
489. Wydrycki Jan	„Rymwid”	24			
490. Wysocka Anieli		17			
491. Wysocka Kazimiera		22			
492. Wysocki Ludwik		50			
493. Wysocki Stanisław		41			
494. Wyszynski Jan		42			
495. Wyszynski Lucjan	„Okon”	30			
496. Zakrzewski Józef		44			
497. Zalewski Symeon	„Czapla”	40			
498. Zaranek Władysław		35			
499. Zaremba Tadeusz	„Zagrób”	19			
500. Zawistowski Józef		43			
501. Zaworski Piotr		33			

Dom Turka to jest taki polski „węzeł pamięci”, miejsce, którego potencjału nie wolno przegapić. Tak jak odślanialiśmy kolejne warstwy tynku pokrywające napisy ludzi, którzy chcieli pozostawić po sobie ślad, tak dzisiaj powinniśmy odkrywać warstwy naszej historii i o niej opowiadać.

prof. Rafał Wnuk

Ludzie niezwykli, zdolni do patriotyzmu, samoorganizacji i walki zasługują na to, by stworzyć takie działania, które to bohaterstwo i tę szczególną postawę utrwalą.

prof. Adam Strzembosz

Jeśli w danej miejscowości znajduje się miejsce kaźni, należy je „zagospodarować”. Budować wokół niego pamięć lokalnej społeczności – tak, żeby ludzie byli świadomi tego, co spotkało ich rodziców, dziadków i pradziadków.

prof. Grzegorz Motyka

Osobom dążącym do wyjaśnienia wszystkich okoliczności obławy i odnalezienia miejsc pochówku zamordowanych wówczas ludzi zależy na tym, aby to miejsce było sztandarową placówką, która nie tylko upamiętni ten mord, ale także będzie szerzyć wiedzę o największej zbrodni na Polakach po II wojnie światowej.

Barbara Bojaryn-Kazberuk

OBEJRZYJ!

DOM TURKA

Ok. 1900

Kamienica przy ul. Długiej

Rodzina zamożnych augustowskich Żydów Rechmanów buduje w Augustowie przy ówczesnej ulicy Długiej (dzisiaj 3 Maja) piętrową, ceglana kamienicę czynszową.

Panorama ul. 3 Maja w latach 30. XX w.
Fot. ze zbiorów Macieja Pietrzaka

1940

Siedziba NKWD

Na początku roku Dom Turka zajmuje sowiecka policja polityczna. Funkcjonariusze NKWD aresztują i brutalnie przesłuchują tu tych, którzy sprzeciwiają się nowej władzy.

Sowiecki paszport wystawiony w zarządzie NKWD mieszczącym się w Domu Turka
Dar Macieja Pietrzaka dla Instytutu Pileckiego

Panorama Augustowa, zdjęcie autorstwa Judela Rotsztejna

Lata 20. i 30. XX w.

Kawiarnia i studio fotograficzne

W kamienicy mieści się studio Judela Rotszajna, który dokumentuje przedwojenny Augustów i jego mieszkańców. Z kolei w 1928 r. turecki cukiernik Kiamil Tiakosz otwiera tu popularną kawiarnię.

1939

Wybuch II wojny światowej

1 września nazistowskie Niemcy, a 17 września Związek Sowiecki napadają na Polskę. Granica między tymi państwami totalitarnymi przebiega nieopodal Augustowa, na rzece Bliżnie.

1941

Okupacja niemiecka

22 czerwca III Rzesza napada na Związek Sowiecki. Rozpoczyna się czas niemieckiej okupacji miasta.

1944

Druga sowiecka okupacja

24 października Armia Czerwona ponownie wkracza do Augustowa, a Dom Turka znów staje się siedzibą NKWD.

1945

Oblawa Augustowska

W styczniu budynek przejmuje Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego. To m.in. tutaj są przetrzymywane niektóre osoby pojmane w ramach Oblawy Augustowskiej.

Portrety ofiar oblawy w oknach Domu Turka, październik 2021 r.
Fot. Wojciech Kaszlej

1956

Powojenne losy

W tym roku posesję przejmuje Milicja Obywatelska, a w 1981 r. obiekt przechodzi w ręce Wojsk Ochrony Pogranicza. Od 1992 r. budynek nie jest użytkowany.

2011

Dom Turka staje się zabytkiem

Na wniosek augustowskich organizacji społecznych i środowisk patriotycznych, budynek zostaje wpisany do rejestru zabytków.

2021

Instytut Pileckiego kupuje budynek

Zaniedbany przez lata Dom Turka zostaje uratowany. Instytut otwiera siedzibę w Augustowie i przystępuje do prac nad upamiętnieniem ofiar oblawy.

2023

Trwają prace konserwatorskie

Po usunięciu warstw tynku w piwnicach budynku, badacze odkrywają napisy i rysunki więźniów: kalendarze, krzyże czy inskrypcje, takie jak „Boże ratuj mnie”.

2025

Dom Pamięci Oblawy Augustowskiej

Po miesiącach prac archeologicznych i konserwatorskich, przebudowie oraz dostosowaniu budynku do wymagań wystawienniczej, następuje otwarcie Domu Pamięci Oblawy Augustowskiej – dokładnie w 80. rocznicę zbrodni.

Jeden z napisów odsoniętych podczas prac konserwatorskich w piwnicach Domu Turka
Fot. Wojciech Kaszlej

Dom Pamięci Oblawy Augustowskiej. Uroczyste otwarcie placówki to najważniejszy element obchodów 80. rocznicy zbrodni

Zespół redakcyjny:

dr Łukasz Faszczka, Aleksandra Kiereta, Jakub Kiersikowski

Autorzy tekstów:

prof. dr hab. Krzysztof Ruchniewicz, dr Łukasz Faszczka, dr Krzysztof Skłodowski

Wybór ilustracji:

dr Łukasz Faszczka

Redakcja i korekta tekstów:

Joanna Adamczyk

Projekt okładki:

Wojciech Mazur

Projekt graficzny wnętrza:

Małgorzata Frąckiewicz

Skład i łamanie:

Małgorzata Frąckiewicz

Współpraca koncepcyjna:

Aleksandra Czerobka, Grzegorz Czerniak

Druk i oprawa:

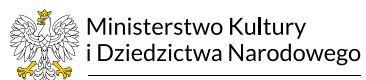
Zapól Sobczyk Sp. K.

Copyright © by Instytut Solidarności i Męstwa im. Witolda Pileckiego, 2025

Instytut Solidarności i Męstwa im. Witolda Pileckiego

Sienna 82, 00-815 Warszawa

instytutpileckiego.pl

Dom Pamięci
Obławy Augustowskiej